

3. Усик Д. Дослідження факторів та компонентів механізму перетворення в сюжетно-рольовій грі у старших дошкільників / Д. Усик // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету ім. Т. Г. Шевченка: зб. наук. праць. – Серія: Психологічні науки. – Чернігів: ЧДПУ, 2006. – Вип. 41. – Том 2. – С. 162–165.
4. Усик Д. Розвиток внутрішнього механізму саморегуляції поведінки через залучення дітей до сюжетно – рольової гри і оволодіння ними психологічним механізмом – перетворення / Д. Усик // Науковий вісник Чернівецькому університету. – Чернівці: Чернівецький національний університет, 2011. – Вип. 536. – С. 164–171.
5. Хардіна Н. Емоційно-експресивні вправи / Н. Хардіна // Дошкіл. виховання. – 2004. – № 10. – С. 17.
6. Чистякова М. И. Психогимнастика / Под ред. М. И. Буянова. – 2-е изд. – М. : Просвещение : ВЛАДОС, 1995. – 160 с.
7. Шаров А. С. Ограниченный человек: значимость, активность, рефлексия / А. С. Шаров. – Омск : Изд-во ОмГПУ, 2000. – 358 с.
8. Эльконин Д. Б. Психология игры / Д. Б. Эльконин. – М. : Педагогика, 1978. – 304 с.

РЕЗЮМЕ

Д. Б. Усик Саморегуляція поведення у старших дошкільників в сюжетно-ролевої грі.

В статті розглядаються результати превратительного дослідження механізму в процесі формуючого експерименту з допомогою аналізу змінених окремих факторів превращення у старших дошкільників. Виявлені результати взаємодії психологічних механізмів сюжетно-ролевої гри і саморегуляції поведення дітей, яка залежить від складності ігрової ролі.

Ключевые слова: саморегуляція поведення, механізм превращення, психокорекція, ігрова роль, регулятивні процеси.

SUMMARY

D. Usik. Behavior's self regulation of preschool in the role-playing.

In the article it is considered results of converting research mechanism in the process of forming experiment with the help of changes of convert's separate factors in senior schoolchildren. It is found out the results of interaction of psychological mechanisms of plot role play and children's self-regulation which depends of role playing difficulties.

Key words: behavior's self regulation, mechanism of conversion, psycho-correctional, playing role, regulation processes.

УДК 361.53.87

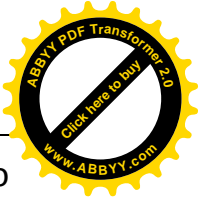
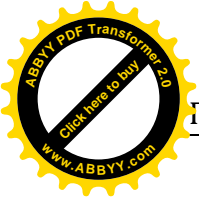
В. В. Шинкаренко,

Криворізький педагогічний інститут
ДВНЗ «Криворізький національний університет»

ДИДАКТИЧНА ГРА ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ЕТНО-ХУДОЖНЬОЇ КУЛЬТУРИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ МУЗИКИ

У статті визначається сутність понять «етнічна культура», «етно-художня культура» на основі зіставлення, порівняння, узагальнення наукової інформації, аналізується дидактична гра як одна з найбільш ефективних форм активізації навчально-пізнавальної діяльності і формування етно-художньої культури молодших школярів.

Ключові слова: дидактична гра, етно-художня культура, музика, молодші школярі, навчально-пізнавальна діяльність.

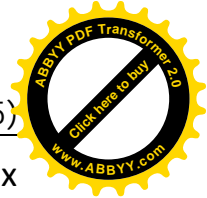
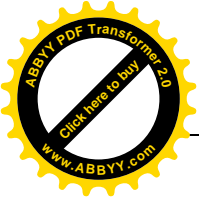
Постановка проблеми. Наслідком нестабільності громадського життя, руйнування духовних ідеалів минулого стало падіння моральності й духовності молоді, відчуження її від духовно-моральних цінностей.

Нові умови життя диктують необхідність педагогічного осмислення проблеми формування національної самосвідомості учнів на основі вивчення етно-художньої культури, що включає в себе усну народну творчість (казки, прислів'я, приказки, музичний фольклор, ігри, танці, театр, обряди) та націлює кожного школяра на освоєння етно-культурних і загальнолюдських цінностей.

На сучасному етапі розвитку нашого суспільства система загальної освіти потребує значного оновлення й удосконалення. Загальноосвітня школа має виконувати важливу роль у вихованні учнів, формувати в них любов до рідного краю, історичної пам'яті, духовності, національного характеру. Адже все, що закладається учнями у період навчання і виховання в школі, визначає в подальшому успіх процесу формування світогляду і загального розвитку особистості. Набуті в школі особистісні якості, знання, вміння і навички не тільки забезпечують основу навчання і виховання молоді, а й значною мірою визначають якості практичної, громадської, діяльності дорослої людини.

Насамперед це стосується організації музично-виховного процесу, зокрема побудови уроків музики з метою розвитку творчої діяльності учнів і прилучення їх до етно-художньої культури. За допомогою музики відбувається формування сильної, творчої, життєздатної особистості, вона «дозволяє повніше відчувати цінність життя, відчувати її пульс, течію: вона облагороджує внутрішній світ особистості й робить його справжнім «аристократом духу» [1, с. 101].

Культуру України неможливо уявити собі без народного мистецтва, яке розкриває джерела духовного життя українського народу, наочно демонструє його моральні, естетичні цінності, художній смак і є частиною історії. Усна народна творчість, музичний фольклор повинні знайти більше відбиття в змісті й вихованні підростаючого покоління зараз, коли зразки масової культури інших країн активно впроваджуються в життя, побут, світогляд дітей. І якщо говорити про можливість вибору своїх життєвих ідеалів, естетичних цінностей підростаючим поколінням, то треба говорити й про надання дітям можливості знати джерела національної культури й мистецтва.

Дидактична гра в молодшому шкільному віці є одним з основних засобів розвитку дитину й прилучення її до етно-художньої культури. І саме засобами дидактичної гри можна прищепити дитині етнокультурні цінності.

Аналіз актуальних досліджень. Дидактична гра як соціокультурний феномен має свою історію й передається з покоління в покоління.

Проблема гри давно привернула до себе увагу дослідників. Загальну теорію гри почали розробляти В. Вунд, Г. Спенсер, Ф. Шиллер, значний внесок у цю теорію внесли Е. Берг, К. Бюлер, К. Грос, Ж. Піаже, З. Фрейд, Е. Фром, Й. Хейзинга, В. Штерн та інші. Матеріалістичний погляд на гру вперше був сформований Г.Плехановим, який вказав на її виникнення з праці. «Гра, – указував він, – є дитя праці, яка необхідно передує їй у часі» [2, с. 139].

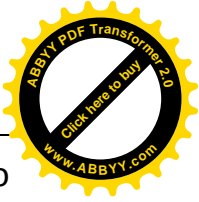
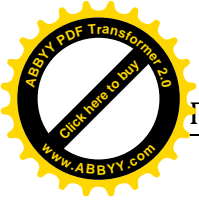
У педагогіці й психології теорію гри серйозно досліджували П. Блонський, Н. Крупська, А. Макаренко, Г. Плеханов, В. Сухомлинський, К. Ушинський та ін. Проблемами гри займалися психологи: Б. Ананьєв, М. Басов, Л. Виготський, Д. Ельконін, О. Леонтьєв, С. Рубінштейн та ін.

Мета статті – обґрунтувати можливість застосування на уроках музики дидактичних ігор як одного з ефективних засобів формування етно-художньої культури молодших школярів на основі теоретичного аналізу психолого-педагогічної літератури і на основі педагогічного експерименту показати, як за допомогою дидактичної гри залучити пасивних учнів до систематичної розумової праці й активізувати їх навчально-пізнавальну діяльність.

Виклад основного матеріалу. Великий тлумачний словник з культурології визначає етнічну культуру як культуру, в основі якої лежать цінності, що належать до тієї або іншої етнічної групи. Ознаками такої групи є спільність походження, расові антропологічні особливості, мова, релігія, традиції й звичаї [3].

В етнологічному словнику етнічна культура розглядається як сукупність цінностей, вірувань, традицій і звичаїв, якими керується більшість членів даного суспільства; такий вид культури називається пануючої, або домінуючою [4].

У сучасних довідкових виданнях етнічна культура розуміється як система певних стереотипів, норм поведінки членів даного етносу. Відповідно до адаптативно-діючого підходу, культура представляється як спосіб діяльності, система небіологічних вироблених механізмів, завдяки яким стимулюється, програмується й реалізується активність людей у суспільстві [5].

Етно-культура включає знаряддя праці, звичаї, норми звичайного права, цінності, будівлі, одяг, їжу, засоби пересування, житло, знання, вірування, види народного мистецтва. Етно-художня культура сприяє формуванню духовно-морального світу особистості, виробленню ціннісних орієнтацій та життєвої позиції, дозволяє прилучити кожного до цінностей і досягнень власного народу. Вона, подібно джерелу, живить людину. З неї кожний може почерпнути для себе те, що може додати зміст його існуванню.

Значною мірою вплив етнічної культури на особистість пояснюється й тим, що вона вимагає від кожного подолання пасивності, не терпить споглядальності, перетворює її в активного учасника традиційних дій, свят, обрядів, заходів і інших подій. Ця особливість народних традицій дозволяє кожному виявити свою ініціативу, розвинути свої здатності й таланти на основі прилучення до особливого й загальнозначущого, що існує в етнічних формах.

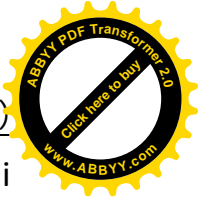
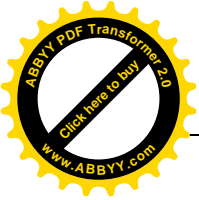
Саме таке розуміння культури висуває її на роль однієї з головних етнозберігаючих компонентів.

Але при цьому культура представляється як функціонально обумовлена структура, що має усередині себе механізми самозбереження, що сприяють як адаптації своїх членів до зовнішньо-природного й культурно-політичного оточення, так і пристосовуванню зовнішньої реальності до потреб представників даного етносу.

Що ж являє собою цей «центр» етнічної культури? С. В. Лур'є пропонує розуміти під «центральною зоною культури» етносу його адаптаційно-діючі моделі, що сприяють постійній адаптації людини й усього етносу до навколишнього світу [6, с. 448]. Формування цих моделей починається з перших кроків людини по освоєнню світу. Такі різні форми етнічної культури як традиції, обряди, звичаї, ритуали виконують функцію носіїв загальнозначущих цінностей.

У нашому розумінні етно-художня культура – це накопичення й передача молодому поколінню історичного досвіду народу для забезпечення художньо-творчої діяльності, створення матеріальних і духовних художніх цінностей, що мають не тільки національну, але й загальнолюдську значимість.

Тому етно-художня спрямованість навчального процесу має полягати в його специфічній функціонально-змістовній наповненості й орієнтації на формування в учнів ціннісного ставлення до духовного досвіду минулих поколінь, дозволяючи особистості розвиватись в гармонії з національною та загальнолюдською культурою.

Завдяки стійкій традиційності етно-художня культура акумулює в собі багатовіковий досвід життя народу, стереотипи поведінки й виховання, норми моралі, критерії істини й краси. Тому опору на традицію можна розглядати як фактор самозбереження, самоствердження, саморозвитку народу у всіляких сферах буття, духовного або матеріального.

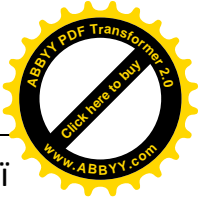
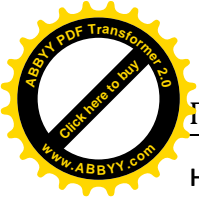
Ми вважаємо, що для формування етно-художньої культури молодших школярів на уроках музики надзвичайно важливого значення набуває гра, яка дає змогу легко привернути увагу і тривалий час підтримувати в учнів інтерес до предмету, властивостей і явищ, на яких у звичайних умовах зосередити увагу всіх учнів не завжди вдається. При організації процесу музичного виховання необхідно враховувати той факт, що формування етно-художньої культури найкраще здійснювати у процесі різноманітної музичної діяльності, яка сприяє кращому запам'ятовуванню та підтримуванню настрою та характеру гри.

Дидактична гра – помічник учителя музики, особливо в молодших класах, адже діти цього віку з готовністю і великим бажанням ставляться до тих завдань, які мають ігрові елементи. Саме у грі повнозвучно говорить про себе невичерпна емоційність, творча активність дитини. Спрямувати учнів у духовне русло – обов'язок і важлива справа музиканта-викладача.

Сьогодні, в час відродження національної системи виховання, дуже важливо залучати до процесу формування особистості дитини українські традиційні народні дитячі ігри. Національні дитячі ігри дуже глибокі своєю мудрістю, містять у собі величезний виховний потенціал. Вони добре сприймаються дітьми за формою та змістом.

Умовою успішного формування етно-художньої культури є стимулювання пізнавальної діяльності. Діяльність учителів, які не розуміють цієї істини, не враховують пізнавальних можливостей дитини, обмежують свободу активності, внаслідок чого знижується рівень розвитку творчих здібностей. У використанні дидактичних ігор на уроках музики розвиваються спостережливість, пам'ять, увага, мислення, творча уява, воля. Найважливіший результат гри – глибока емоційна задоволеність самим її процесом, що найбільшою мірою відповідає потребам і можливостям дієвого пізнання навколишнього світу та формуванню етно-художньої культури.

У дидактичних (навчальних) іграх, створених педагогікою, в тому числі й народною, ігрова діяльність спеціально планується і пристосовується для навчальних цілей. Дидактичні ігри – різновид ігор за правилами; поняття дидактичної гри включає обов'язкові компоненти:

навчальну структуру, наявність та органічне поєднання основних її складових дидактичних завдань, ігрових дій, правил.

З усієї різноманітності ігор на уроках музики для формування етно-художньої культури учнів ми вважаємо доцільними використовувати музично-дидактичні, сюжетно-рольові та проблемно-моделюючі ігри.

Музично-дидактичні ігри можуть бути різноманітними за завданням і змістом: народні ігри-загадки, ігри-змагання сприяють засвоєнню, закріпленню знань з народної культури, оволодінню способами пізнавальної діяльності, формуванню в дітей навичок музичного сприймання, формуванню етно-художньої культури, вміння розрізнати висоту, тембр, силу і тривалість звуку, планомірно розвивають висотний, динамічний, ритмічний і тембровий слух.

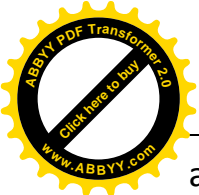
У сюжетно-рольових іграх молодші школярі відтворюють безпосередньо людські ролі і взаємини. У розгорнутій формі така гра є колективною діяльністю, де її учасники вступають у відносини співробітництва. В рольових іграх можна застосувати українські народні пісні та частівки, що надасть змогу ознайомити учнів з особливостями цих видів пісень, навчити їх виконувати.

Особливу привабливість усім іграм надають українські пісні, зібрані в народі або створені видатними діячами України. Це можуть бути твори М. Лисенка, М. Леонтовича, К. Стеценка, П. Козицького, Л. Ревуцького, а також фольклорні записи К. Квітки, С. Титаренка, А. Коношенка, С. Дрімцова. Своєю привабливістю пісні завдячують поезіям Т. Шевченка, Лесі Українки, О. Олеса, М. Вороного, Д. Загула, П. Тичини та інших.

Під час гри дитина ознайомлюється з великим діапазоном людських почуттів і взаємостосунків, вчиться розрізнати добро і зло. Завдяки грі у дитини формується здатність виявляти свої особливості, визначати, як вони сприймаються іншими, та з'являється потреба будувати свою поведінку з урахуванням можливої реакції інших.

Сюжети ігор з народним спрямуванням дуже різноманітні й відображають реальні умови життя, тому змінювати їх треба залежно від входження дитини в навколишню реальність, від її світогляду. У цьому контексті застосування ігор з елементами народної культури надає можливість дитині повністю поринати в етно-художню культуру свого народу.

Як показує практика, успіх сюжетно-рольових ігор значною мірою визначається їх зовнішньою організацією, завдяки якій стають можливими ігрові дії. Особливе місце в цій організації набуває різноманітна

атрибутика: предмети, народні костюми, український рушник, які допомагають створити реальну ситуацію та наочно побачити народні принади. Така діяльність дітей у процесі осягнення естетичних цінностей музичного мистецтва задовольняє їх бажання діяти самостійно, активно спонукає до пізнання народних традицій і проникнення у виконавські можливості народної музики.

У навчанні молодших школярів, а саме першокласників, музично-рольові та творчі ігри можна застосовувати як на уроках музики, так і в позакласній роботі. За допомогою ігор розвивається музичний слух, набуваються навички розрізняти і відтворювати напрям руху мелодії (пониження і підвищення звуків), тривалості звуків, зміни темпів у співі і в музично-ритмічних рухах. У зв'язку з розвитком мислення формується й моторика, удосконалюються вміння послідовно виконувати рухи досить складних народних танців, сюжетних і несюжетних народних ігор.

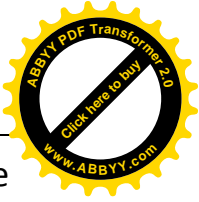
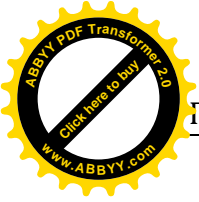
Всі ігри зі співами повинні виконуватись ритмічно, тому керівникові необхідно самому бути підготовленим з музичного боку, щоб він міг легко передавати відчуття ритму учням.

При використанні дидактичних ігор також можуть виникати складності, зумовлені тим, що деякі учні не хочуть брати участь у грі чи бояться помилитись, соромляться тощо. Тому ми пропонуємо застосовувати деякі види емоційного стимулювання та прийоми організації дидактичної гри на уроках музики для формування етно-художньої культури школярів.

Зокрема, позитивний ефект мають такі види емоційного стимулювання:

1. Ігрове завдання можна давати як відпочинок.
2. Гра вводиться у навчальний процес так, ніби вона не запланована педагогом заздалегідь (гра-імпровізація).
3. Ігрове завдання застосовується з прив'язкою до конкретної ситуації, конкретного учня.
4. Вчитель постійно підбадьорює учнів.
5. У рольових завданнях педагог використовує ролі народних персонажів.
6. Переможців ігор-змагань вітає весь клас.

Аналіз практики та вивчення досвіду роботи різних викладачів дозволяє нам виділяти найбільш суттєві й оптимальні прийоми організації дидактичної гри на уроках музики для формування етно-художньої культури. Стисло охарактеризуємо їх.

1. Один з найважливіших моментів у проведенні дидактичної гри – це вступ у ігрову ситуацію. Для того, щоб зацікавити дітей грою, початок має бути емоційним, незвичайним, яскравим, захоплюючим, таємничим.

Важливого значення надається зовнішньому оформленню гри, ігровою матеріалу. Місце для гри має бути художньо оформлене, але разом з тим наочний матеріал не повинен бути надто яскравим, щоб не відволікати учнів. До того ж, зважаючи на те, що дитина у грі діє в уявній ситуації, зовнішня атрибутика особливо важлива переважно на початку гри. Також важливу роль відіграє назва гри («Український млин», «Добрый господар», «Вечорниці» тощо).

2. Позитивний досвід використання дидактичних ігор сюжетно-рольового характеру вказує на необхідність чіткого розмежування ролей між учасниками гри, визначення позицій вчителя в даному аспекті.

Нааявність ролі для дитини, а також уміле залучення до гри невідомих школярам казкових героїв стимулюють їх до активної участі в ігровій діяльності (використовується ефект новизни).

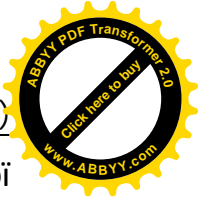
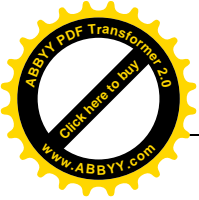
3. Велике значення для успішного здійснення навчально-ігрового процесу має особливе ставлення вчителя до гри та створення доброзичливих стосунків з учнями.

Дисципліна в процесі ігрової діяльності підтримується здебільшого правилами гри, чіткістю виконання ролей, завчасно продуманими прийомами, що коректують ігрові дії учасників.

4. Успіх дидактичних ігор для формування етно-художньої культури значною мірою залежить від правильного використання в них ігрового обладнання, народних іграшок, українських костюмів, писанок, рушників, природного матеріалу (шишок, плодів, насіння, пшениці, листків) тощо. Це надає можливість повністю відчувати характер гри і наблизитись до реальних, автентичних умов її проведення.

5. Важливим є своєчасне підбиття підсумків гри, яке краще проводити одразу після її закінчення.

Висновки. Отже, ми розуміємо процес формування етно-художньої культури як накопичення й передачу молодому поколінню історичного досвіду народу для забезпечення художньо-творчої діяльності, створення матеріальних і духовних художніх цінностей. Етно-художня спрямованість навчального процесу вбачається у його специфічній функціонально-змістовній наповненості й орієнтації на формування в учнів ціннісного ставлення до духовного досвіду минулих поколінь.

Результати дослідження показали, що для формування етно-художньої культури учнів великі можливості мають музичні ігри із застосуванням українського фольклору, а ефективність цього процесу залежить від активізації уваги, мислення, емоцій, уяви молодших школярів.

Ігрова творча діяльність дарує учням незрівнянну радість і естетичну насолоду, робить їх духовно багатшими, розвиває музично-творчі здібності, сприяє самовираженню, прояву самостійності.

Саме завдяки ігровим формам на уроках музики вдається залучити пасивних учнів до систематичної розумової праці, надати дитині можливість відчувати успіх, повірити в свої сили. Спостереження показують, що учні, які були не дуже охочі до серйозного і систематичного тренування і які не відгукувалися на пропозицію «заспівати пісню», змогли подолати труднощі співу саме через гру.

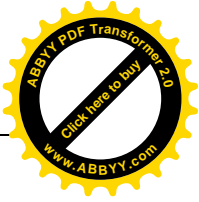
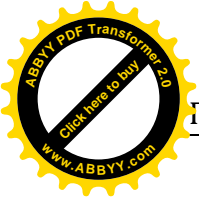
Як показало наше дослідження, після використання дидактичних ігор на уроках музики в учнів молодших класів підвищується інтерес до уроків, поліпшується емоційний стан, розвивається уява, активізуються наявні знання по даній темі, спостерігається сприяння кращому запам'ятовуванню інформації, значно активізується пізнавальна діяльність.

Результати експериментальної роботи свідчать, що інсценування народних творів і пісень сучасних авторів різних жанрів (ліричних, календарних, жартівливих, побутових) відіграє важливу роль у вихованні етно-художньої культури школярів, сприяє формуванню естетичних та моральних рис характеру. Застосування таких методів музичного виховання доцільне на уроках музики, так і в позакласній роботі.

Подальшу свою роботу ми вбачаємо у розробленні системи завдань для розвитку етно-художньої культури школярів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бахтизина Д. И. Истинность музыки: философско-онтологический аспект : [монография] / Д. И. Бахтизина, А. Я. Канапацкий. – Уфа : РИО Башгу, 2005. – 101 с.
2. Педагогическая энциклопедия / [Ред. И. А. Каиров, Ф. Н. Петров]. – М. : Советская энциклопедия, 1965. – Т. 2. – 911 с.
3. Большой толковый словарь по культурологи / Кононенко Б. И. – М. : АСТ, 1982. – 512 с.
4. Арутюнов С. А. Основы этнологии / С. А. Арутюнов. – М. : МГУ., 2007. – Вып. 1. – 696 с.
5. Этнография / Ред. Ю. В. Бромляя, Г. Е. Маркова. – М. : Высш. школа, 1982. – 320 с.
6. Лурье С. В. Историческая этнология : Учебное пособие для вузов / С. В. Лурье. – М. : Аспект Пресс, 2003. – 448 с.

РЕЗЮМЕ

В. В. Шинкаренко. Дидактична гра як средство формування етно-художественної культури младших школьників на уроках музики.

В статті определяється сутність понять «етнічна культура», «етно-художественная культура» на основі сопоставлення, сравнения, обобщения научной информации анализируется дидактическая игра как одна из наиболее эффективных форм активизации учебно-познавательной деятельности и формирования этно-художественной культуры младших школьников.

Ключевые слова: дидактическая игра, этно-художественная культура, музыка, младшие школьники, учебно-познавательная деятельность.

SUMMARY

V. Shinkarenko. Didactics play as a means of forming of ethic culture of junior schoolchildren at music lessons.

It is determined in the article the essence of notions «ethnic culture», «ethnic art culture» on the base of comparison, conclusion of scientific information, it is analyzed didactic play as the most effective forms of activation of learning cognitive activity and forming of ethnic article culture of junior schoolchildren.

Key words: didactic game, ethnic art, culture, music, junior schoolchildren, learning cognitive activity.